

Мотиваційна сфера майбутнього спеціаліста з фізичної культури і спорту: теоретичні аспекти та емпіричні показники

Ми не допоможемо людям, якщо будемо робити за них те, що вони могли б зробити самі.

Авраам Лінкольн

Спортивно-педагогічна діяльність обумовлена різними за змістом мотивами: соціальними, індивідуальними, духовними, матеріальними тощо. Зміни мотиваційної сфери потрібно розцінювати як природний процес, адже професіоналізація об'єктивно передбачає зміну мотивів: появу нових, та інволюцію старих, зміну структури мотивів, зміну відносної значущості окремих мотивів.

Ключові слова: потребово-мотиваційна сфера, діяльність, професійна самосвідомість,

Physical education activities are motivated in different ways. The motivation can be social, individual, spiritual, material etc. The changes in motivational sphere must be separated as a natural process as professionalization is objectively connected with the change in motivation: the appearance of a new one and the involution structure, change in the absolute and relative importance of separate motives.

Як відомо, розбудова української держави, ставить на порядок денний надзвичайно важливе і невідкладне завдання – виховання справжнього громадянина і патріота рідної землі. Лише люди, безмежно віддані українській національній ідеї, здатні відстояти незалежність, соборність України, вивести її з тимчасових соціально – економічних труднощів на шлях прогресу і процвітання.

З огляду на це побудова нового демократичного, гуманного суспільства, яке орієнтується на високі національні і загальнолюдські

цінності, набуває, насамперед, виховного характеру. Особливо це стосується підростаючого покоління, якому в недалекому майбутньому відстоювати та примножувати здобутки нашої незалежності, та людей, які мають честь виховувати таке покоління. Зараз, в умовах економічної кризи, відбувається інтенсивний процес соціальної і моральної деградації частини учнівської молоді, надмірного захоплення негативними формами комерційного бізнесу і низькопробною зарубіжною культурою. Відтак, притуплюються природні потреби в пізнанні, втрачається інтерес до чесної праці, знецінюються духовні ідеали. Кого ж звинувачувати: батьків чи педагогів. Спробуємо розібратись в останніх. І переглянемо формування і становлення педагогів, які, на мою думку, не менш відповідальні як за формування підростаючого покоління, так і за всю країну загалом. З огляду на викладене, актуальними є наукове розроблення і практичне забезпечення, по суті нової системи становлення педагога, мета якого - сформувати в учнів комплекс громадянських якостей, потребу захищати інтереси України, реалізовувати свій особистісний потенціал на благо зміцнення Української Держави.

Сучасні умови суспільного розвитку України потребують переходу вищої школи на нову концепцію підготовки майбутніх спеціалістів, вдосконалення її якості, інтегрування, підвищення рівня професіоналізму, компетентності, інтелектуальної культури вчителя. Окреслені національною державною програмою “Освіта” (“Україна ХХІ ст.”) завдання передбачають спрямування вищої освіти на забезпечення фундаментальної наукової, загальнокультурної і практичної підготовки фахівців.

Таким чином, особистість повинна вивчатися в цілісності її взаємодії з навколишнім світом і собою. Основне завдання при цьому - допомогти індивіду усвідомити, які об'єктивні та суб'єктивні чинники впливають на

його становлення, на набуття ним соціального досвіду, на його професійну кар'єру. Тобто, йдеться про сили, що впливають на розвиток і саморозвиток майбутнього спеціаліста, про спонукальні засоби, які допомагають досягти поставленої мети. Зміст мотивів можна зрозуміти лише завдяки аналізу і психологічному тлумаченню потреб, цілей та інтересів людського життя.

Професійна самосвідомість завжди характеризує певний рівень особистості, що самовизначилась. Інакше, це означає усвідомлення індивідом своїх цілей та життєвих планів, що пов'язані з самореалізацією у професійній сфері, а також з реалізацією особистих ідеалів, здібностей, обдарувань, та вимог, які продиктовані професійними нормами. Неодмінною умовою слід вважати готовність діяти в обраній сфері.

Тобто, коли ми говоримо про свідомий професійний вибір індивіда, зроблений при вступі до вузу, то маємо на увазі, що в сфері його самосвідомості неодмінно рефлексуються (на етапі вибору і на етапі професійного становлення) основні професійні компоненти сформованого професійного „Я” і ті, які ще необхідно сформувати.

Професійна самосвідомість орієнтує індивіда на вивчення певної сторони своєї особистості в контексті ставлення до самого себе, до власного професійного росту і вдосконалення.

Відомо, що процес цілеспрямованого формування професійної самосвідомості полягає у виявленні та використанні тих соціально-психологічних умов, які активізували б у суб'єкта потребу у рефлексії, наvertsали б його думки до себе як до об'єкта. Оптимальним вважається включення суб'єкта в таку діяльність (виробничо-професійну), яка і забезпечувала б більш інтенсивний та адекватний розвиток професійної самосвідомості.

При цьому слід мати на увазі наступне:

1) краще усвідомлюються студентами ті якості, від яких залежить успіх діяльності і які належним чином оцінюються в групі. До того ж, об'єктивна і диференційована самооцінка є важливою умовою розвитку критичного ставлення до себе, допомагає попередити вибір хибного шляху до самоствердження, захищає від необґрунтованих претензій і, врешті-решт, від серйозних зривів та невдоволеності” [40, С.89];

2) надзвичайно важливою умовою розвитку професійної самосвідомості є підвищення рівня самоаналізу, який розширює орієнтування людини в собі, підвищує здатність до самоперевірки та самовиховання.

Сучасний етап розвитку вищої школи значно обмежує процес формування даних якостей. Серйозною причиною, на наш погляд, є те, що інтелектуальний рівень середньостатистичного студента вузу значно знизився. На жаль, у погоні за кількістю студентів контрактної форми навчання (які, зрозуміло, дозволяють виживати вищій школі), вузи все більше нагадують колишні середні школи, де атестат повинен був отримати кожен, хто туди поступив.

І найгірше в цій ситуації не стільки слабкий інтелектуальний рівень багатьох студентів, як їхнє небажання вчитися, слабкий рівень вмотивованості. А це породжує цілий ряд таких феноменів, які взагалі ніколи не були властиві вищій школі.

Отже, у нас є всі підстави стверджувати, що умови організації навчального процесу в сучасній вищій школі значно знижують можливості для самоперевірки та самопідготовки студентів в прагненні до оволодіння своєю професією.

Таким чином, на основі власних педагогічних спостережень, а також обробки деяких емпіричних даних, нам вдалося представити основні показники (причини) існуючої проблеми в організації навчального процесу вищої школи, а саме те, що його сьогоднішній стан який не дозволяє сподіватись на підготовку фахівців високого рівня.

Спробуємо підкріпити наші попередні висновки результатами досліджень потребова-мотиваційної сфери студента. У якості об'єкта нами було обрано студентів факультету фізичного виховання і спорту Прикарпатського національного університету. Цілком зрозуміло, що між основними мотиваційними тенденціями студента, рівнем його успішності, показниками бюджету часу та ставлення до індивідуальних тренувань існують певні кореляційні зв'язки, які ми спробуємо виявити і проаналізувати.

У своєму дослідженні ми намагалися встановити і описати змістовно-динамічні характеристики навчально-професійної мотивації студентів факультету фізичного виховання.

Дослідження психологічного профілю студента вузу, що навчається за спеціальністю „фізичне виховання” передбачало розгляд таких показників як: змістовні характеристики мотиваційної сфери; цільова установка студента на вид майбутньої професійної діяльності.

Діяльність майбутнього спеціаліста мотивується не будь-якими мотивами, а лише тими, які є значущими в загальній системі його мотивів і, які пов'язані з досягненням поставлених перед ним цілей. Опитування першокурсників показало, що не кожний студент факультету фізичного виховання усвідомлює те, що вже з першого дня навчання починається процес формування майбутнього спеціаліста, не кожен розуміє, що він повинен навчитися працювати з людьми.

На стадії дослідження психологічного профілю студента вузу, що навчається за спеціальністю „фізичне виховання” ми розглядали такі показники як: змістовні характеристики мотиваційної сфери; цільова установка студента на вид майбутньої професійної діяльності.

Для визначення мотивів навчальної діяльності було опитано 141 студентів 1-4 курсів (майбутніх спеціалістів з фізичної культури і спорту). При цьому використовувалася процедура, яка передбачала здійснення

мотиваційного вибору з заздалегідь визначеного переліку мотивів. Мотиваційна сфера навчальної діяльності студента була представлена 16 пунктами. Студенти мали обрати 5 найбільш значущих для них мотивів.

У проведеному дослідженні ми прагнули виявити деякі тенденції ставлення студентів факультету фізичного виховання і спорту до навчальної діяльності.

Отримані результати дозволяють виділити три групи студентів, які навчаються на факультеті фізичного виховання і спорту (33% досліджуваних взагалі не зробили ніяких виборів).

До першої групи відносяться студенти без будь-яких інтересів до профілю факультету. Це ті молоді люди, які прийшли в вуз тому, що просто хотіли змінити статус школяра на статус студента. Друга група студентів характеризується яскраво визначеними спортивними інтересами, любов'ю до обраного виду спорту, бажанням стати видатними спортсменами. Тому професійні інтереси цієї групи студентів теж невизначені. Для них заняття спортом стало не тільки звичкою, але й головною метою життя. Такі студенти розглядають навчальний заклад як школу підвищення спортивної майстерності. До третьої групи відносяться студенти з визначеними професійними інтересами. Для цієї категорії молодих людей бажання стати вчителем фізкультури або тренером є головним мотивом навчання у вузі. Як правило, формуванню професійних педагогічних інтересів цих студентів сприяла загальноосвітня школа, дитяча спортивна школа, де вчителі фізичної культури і тренери вміло виховували у своїх учнів любов до майбутньої професії.

Проведений аналіз не тільки дозволив відповісти на ряд цікавих питань, й поставив деякі додаткові запитання, на які ще потрібно дати відповідь. Ми усвідомлюємо, що мотиваційна сфера є надто складною, і тому неможливо отримати однозначні відповіді про спонукаючі тенденції до навчальної діяльності лише на основі опитування студентів. В своєму

подальшому аналізі спробуємо представити більш дієві і об'єктивні засоби дослідження навчальної мотивації.

Власне це завдання ми і прагнули розв'язати в процесі дослідження. У першій з груп (студентській) ми виявили дві яскраво виражені тенденції, які віддзеркалювали прямо- і оберненопропорційну залежність між показниками бюджету часу і успішністю (всього 238 студентів, що склало 78,8%). Тобто, серед цієї групи піддослідних абсолютно чітко прослідковувалась позитивна залежність: чим більше часу студент затрачає на підготовку до занять, на тренувальний процес, а також в період складання сесії, тим кращими є показники успішності (102 студенти – 33,8%). В той час, як більша частина цієї групи – 136 студентів (45,0%) підтвердила своїми показниками негативну залежність: зменшення часових затрат на самостійну підготовку до занять призводить до зниження показників успішності. Такий розподіл (на користь негативної тенденції) в цілому пояснюється перевагою низьких і середніх показників успішності серед студентів цього факультету.

Однак, ми не готові констатувати наявності динаміки в показниках першої і другої групи студентів у відповідності до їх вікових характеристик (курсів навчання). У результатах наших досліджень значимих змін не прослідковувалось. Оскільки, впродовж того часу як нами розпочато дослідження (2 роки тому), такі відмінності виявити буває надто складно, або й неможливо, то ми не будемо вказувати на ймовірні причини їх відсутності, щоби свідомо не спотворити загальну картину досліджень.

Тепер кілька слів про групу студентів (64 чол. – 21,2%), у яких не виявлено залежності між показниками їхнього бюджету час і рівнем успішності. І тут хотілось би вказати саме на виявлені динамічні тенденції даних показників у відповідності до курсу навчання студента (1 курс – 28 чол; 2 курс – 20 чол; 3 курс – 10 чол; 4 курс – 4 чол). Результати розподілу

дають підставу стверджувати незаперечну істину: якщо на молодших курсах навчання у вузі на показники успішності ще впливають випадкові чинники, то вже на старших, їх стає значно менше. До того ж, позитивний результат на першому курсі може бути досягнутий завдяки наявному шкільному багажу знань. Цей висновок незважаючи на, здавалось би, свою очевидність, тим не менше є надійною базою для наступного узагальнення: значимість показників кореляцій між успішністю і даними бюджету часу з одного боку і показниками мотивації з другого, буде зростати прямопропорційно курсу навчання у вузі.

Спробуємо проаналізувати деякі показники мотиваційних тенденцій серед наших піддослідних. При цьому зазначимо, що даний напрямок дослідження складався якби з двох етапів.

Перший з них дозволяв дати відповідь на запитання: на скільки значимою і усвідомленою для студентів факультету фізичного виховання є потреба у спілкуванні, яка у свою чергу могла вважатись індикатором правильності зробленого ними професійного вибору. В такому розподілі показників, результати на краях розподілу повинні були б чітко корелювати із змістовними характеристиками мотиваційних тенденцій навчальної діяльності студентів. З цією метою ми використовували відому методику Ю.Орлова для дослідження потреби у спілкуванні та вивчення мотивів навчальної діяльності студентів. Згідно процедури, піддослідний повинен був із зазначеного переліку мотивів, обрати п'ять найбільш значущих для себе.

Другий етап стосувався тих піддослідних, які закінчили коледж фізичного виховання і вже працюють за обраною професією, однак заочно навчаються на факультеті фізичного виховання Прикарпатського університету (104 чол). Ми намагалися виявити рівень суб'єктивної задоволеності обраною професією. При цьому, важливим було встановити ті тенденції, які віддзеркалюють як задоволеність, так і невдоволення. І,

наступне, ми провели діагностику структури мотивів трудової діяльності за Т.Бадосєвим. Ці методики близькі за своєю суттю, і тому дозволяють не тільки доповнити одна одну, а й перевірити надійність одержаних даних.

Аналізуючи показники вираженості потреби у спілкуванні, слід, в першу чергу, відзначити високу щільність у розподілі показників за всіма критеріями на всіх курсах де проводилось дослідження. І друге, що зразу кидається у вічі: повна відсутність будь-якої динаміки (ні зростання, ні спаду). Прямо скажемо насторожуюча тенденція. Якщо додати тут ще й суттєву перевагу низьких показників потреби у спілкуванні 94,04% (68,21 + 25,83) над середніми і високими 5,96% (3,97 + 1,99), то стає зрозумілим чому так часто у рейтингових оцінках викладачів, студенти цього факультету займають найнижчі позиції.

Але, спробуємо зробити подальший аналіз вже на основі таблиці 1, який ілюструє структурні особливості мотивації навчання.

Таблиця 1

Кількісні показники мотивів навчальної діяльності студентів

Ра нг	Зміст мотиву	1 курс		2 курс		3 курс		5 курс		Разом	
		Кіль- сть	%	Кіль- сть	%	Кіль- сть	%	Кіль- сть	%	Кіль- сть	%
2	Стати високо-кваліфікованим спеціалістом	69	82,14	54	83,08	62	82,67	69	82,14	254	82,47
1	Отримати диплом	68	80,95	47	72,31	60	80	64	76,19	239	77,6
6	Отримати глибокі і стійкі знання	51	60,71	44	67,69	45	60	56	66,67	196	63,64
10	Забезпечити успішність майбутньої професійної діяльності	49	58,33	38	58,46	45	60	51	60,71	183	59,42
14	Заслужити повагу друзів і батьків	44	52,38	48	58,46	39	53,33	46	54,76	168	54,55
16	Отримати інтелектуальне задоволення	20	23,81	16	24,62	19	25,33	22	26,19	77	25

12	Досягнути поваги викладачів	17	20,24	16	24,62	19	22,67	21	25	71	23,05
3	Успішно продовжити навчання на наступних курсах	18	21,43	16	24,62	14	18,67	19	22,62	67	21,75
4	Успішно вчитися, здавати екзамен на "добре" і "відмінно"	17	20,24	11	16,92	16	21,33	16	19,05	60	19,48
9	Не відставати від однокурсників	17	20,24	12	18,46	15	20	15	17,86	59	19,16
7	Бути завжди готовим до наступних занять	12	14,29	9	13,85	9	12	10	11,9	40	12,99
8	не запускати вивчення предметів навчального циклу	11	13,1	7	10,77	11	14,67	11	13,1	40	12,99
15	уникнути осуду і покарання за погане навчання	12	14,29	8	12,31	10	13,33	8	9,52	38	12,34
13	Бути зразком для однокурсників	8	9,52	5	7,69	7	9,33	7	8,33	27	8,77
11	Виконувати педагогічні вимоги	6	7,14	6	9,23	3	4	6	7,14	21	6,82
5	Постійно отримувати стипендію	4	4,76	2	3,08	4	5,33	3	3,57	13	4,22

Знову ж таки, відзначимо дві аналогічні тенденції в розподілі показників: їх щільність, не зважаючи на вікові особливості студентів і відсутність певних змістовно-динамічних зрушень. Тим не менше, не складно помітити, що існує близькість у кількісних показниках, які стосуються тих чи інших мотиваційних напрямків (тенденцій). Так, найбільшою частотністю виборів характеризуються такі мотиви, як прагнення “стати висококваліфікованим спеціалістом” (82,47%), “отримати диплом” (77,6%), “глибокі знання” (63,64%), “забезпечити

успішність майбутньої професійної діяльності” (59,42%), “zasлужити повагу друзів і батьків” (54,55%). Не важко помітити, що змістовні характеристики цих мотивів дають підставу віднести їх до експрinsивної (зовнішньої) мотивації. Тобто, актуалізація мотивів цієї групи наступає тоді, коли головною причиною поведінки суб’єкта є “одержання чогось, що знаходиться поза цією поведінкою, поза цією діяльністю”.

Наступною групою є мотиви з середньостатистичними показниками (діапазон розсіву даних 19,16 – 25,0%, які пов’язані з прагненням “успішно вчитися”, “отримати інтелектуальне задоволення” і “повагу викладачів”. Ця група змістовно дуже близька і може бути названа процесуально-змістовною мотивацією ($x = 23,4\%$).

Що стосується останнього блоку мотивацій, то кількісно вона представлена показниками найнижчої частотності (діапазон розсіву даних 4,22 – 12,99%). При чому, змістовно цей вид мотивації також слід віднести до зовнішніх її форм (прагнення уникнути покарання або ж одержання схвалення чи винагороди). До того ж, цей мотиваційний напрямок, як нам здається, більш пов’язаний зі специфікою навчальної діяльності в умовах школи і тому такими низькими виявились кількісні показники. Але попри все, висновок, який є очевидним можна сформулювати таким чином: основними переважаючими мотивами навчальної діяльності студентів факультету фізичного виховання є зовнішня (експрinsивна) мотивація (76,6%). Звідси, і цілком зрозумілим є пояснення причин в цілому низького рівня успішності цих студентів.

Перше, що хотілося б відзначити – це те, що суттєвих відмінностей у показниках вікових груп (по курсах) не прослідковується, а тому, це дає нам право інтерпретувати узагальнені показники. З усієї сукупності даних, які представлені у таблиці видно, що найбільше задоволення викликає сама професія, яку обрали піддослідні, “взаємини з учнями”, “взаємини з колегами”, “теоретичний і методичний рівень власної підготовки”.

Невдоволення пов'язане з низьким рівнем “матеріальної бази”, “заробітної плати”, “ставлення до вашого предмету з боку батьків і педагогів”.

Низький рівень задоволеності пов'язується з “взаєминами з учнями і адміністрацією школи”, з „досягнутими результатами” і „рівнем професійної підготовки в цілому”, Невдоволення взаєминами є зрозумілими і очевидними. Адже йдеться, в основному, про молодих енергійних і амбітних людей, які прагнуть якнайшвидше досягти певних результатів, утвердитися в колективі. Що стосується двох других аспектів невдоволення, то у психологічному значенні це якраз мотиваційні тенденції, які забезпечують професійний ріст, професійну досконалість і професійну зрілість людини.

Таблиця 2

**Проранговані та середньостатистичні показники
мотивів трудової діяльності**

Ранг	Оцінювані фактори	Середній бал
8	Відношення адміністрації до праці	0,11
7	Можливість підвищення кваліфікації	0,31
4	Організація праці	0,65
11	Потреба в реалізації індивідуальних особливостей	0,68
12	Можливість творчості в роботі	1,07
9	Взаємовідносини з колегами	1,28
2	Престижність професії	1,34
3	Вид трудової діяльності	1,37
10	Потреба у спілкуванні і колективності	1,53
13	Задоволеність роботою загалом	1,66
1	Значущість професії	2,35
5	Санітарно-гігієнічні умови	-0,14
6	Розмір заробітної платні	-1,67

Отже, як бачимо з розподілу показників найбільше задоволення у піддослідних викликає „значущість професії”, „задоволеність роботою в цілому”, „потреба у спілкуванні і колективній діяльності”.

Полярний полюс невдоволення пов'язаний з „розміром заробітної плати”, „санітарно-гігієнічними умовами”, „ставленням адміністрації до праці і побуту працівників”. Ці фактори наче б то є очевидними і на це вказали б представники абсолютної більшості професій в країні. Однак, особливу стурбованість викликає те, що низький рівень задоволення або його відсутність пов'язане з такими чинниками, як „можливість підвищення кваліфікації”, „організація праці”, „потреба у реалізації індивідуальності”, „можливість творчості у роботі”. Цілком зрозуміло (а йдеться про молодих людей), що коли зараз не підкріплювати цей внутрішній потік активності зовнішньою мотивацією, то через деякий час у багатьох з них наступить розчарування обраною професією.

Спробуємо зробити деякі висновки з проведеного нами аналізу.

Між мотиваційною сферою з одного боку і бюджетом часу (часом на самостійну підготовку) студента та його успішністю з другого існує взаємообумовлюючий зв'язок. Нами доведено, що , на жаль, впродовж останніх років спостерігається в цілому негативна тенденція суттєвого зниження усіх трьох змінних. Серед найбільш вагомих причин цього негативного явища, ми, в першу чергу, вказуємо на наступні:

1. Низька матеріальна забезпеченість вищої школи, змушує вдаватись до контрактного набору студентів, при чому, власне набору, а не відбору. Вища школа почала дублювати помилки колишньої середньої школи, коли існувала вимога навчати всіх, хто туди поступив. І тому, навчання у вузі аж ніяк не спроможне виконати найважливішу свою функцію „забігати вперед розвитку”.

2. Мотиваційні тенденції, виявлені у наших піддослідних студентів, дають підстави стверджувати, що в цілому прослідковується

переорієнтація з внутрішньої (змістовно-процесуальної) на зовнішню мотивацію, що слід розцінювати як зниження зацікавленості навчальним процесом та прагнення без особливих зусиль отримати диплом.

Разом з тим дослідження показало, що наявність можливості експериментувати та розвивати свої здібності, спілкуватися та утверджувати свій професійний ріст є не тільки умовами, а й засобами організації навчального процесу майбутніх спортивних педагогів. Вивчення їх мотиваційної сфери завжди реалізується в системі ціннісних орієнтацій та інтересів, які також розглядаються нами в якості спонук людської поведінки і діяльності, а тому виступають важливим показником професійного зростання особистості. Вони задають систему оцінок людини, в них акумульовано весь її життєвий досвід, завдяки їм стає можливим розв'язання багатьох життєвих проблем. Функціонування цінностей пов'язано з особливою здатністю людської свідомості – відображати чи фіксувати значення тих чи інших (соціальних або індивідуальних, матеріальних або духовних) об'єктів для задоволення потреб та інтересів індивіда.

В цілому вивчення мотиваційної сфери спеціаліста з фізичного виховання засвідчує, що вона виступає важливим компонентом психологічної структури його діяльності, її рушійною силою. Дослідження показало, що як навчальна діяльність студентів так і професійна діяльність вчителя обумовлена різними за змістом мотивами: соціальними, індивідуальними, духовними, матеріальними тощо. Однак, мотиваційна сфера не є чимось раз і назавжди даним людині психологічним утворенням, а тому під впливом як зовнішніх так і внутрішніх чинників у ній можуть виникати зміни.

В той же час, зміни, що виникають у мотиваційній сфері потрібно розцінювати як природний процес: професіоналізація об'єктивно передбачає зміну мотивів – появу нових та еволюцію старих,

переструктурування мотивів, зміну абсолютної та відносної значущості мотивів. Обираючи професію людина немов би „проектує” свою мотиваційну сферу та структуру вимог, які пред’являє дана професійна діяльність. Водночас, суб’єкт також висуває певні вимоги до обраної спеціальності, що обумовлено структурою і змістом його потреб: чим духовно багатшою за змістом своїх потреб є людина, тим вищі вимоги вона висуває до своєї діяльності.

1. Федик О.В. Вплив змістовно-динамічних характеристик мотиваційної сфери студента факультету фізичного виховання на його професійне становлення //Збірник наукових праць в галузі фізичної культури та спорту: Молода спортивна наука України, 2003. - Вип.7. - Т.1. - С.112-11.
2. Сінгаєвський С.М.,Сінгаєвська О.С. Оптимізація системи підготовки вчителів фізичної культури у педагогічному вузі // Конференція підготовки спеціалістів фізичної культури та спорту в Україні //Упорядники: Завацький В.І. та ін.- Луцьк, 1994.-С.241-242.
3. Савчин М.В. Відповідальність: смисловий принцип мотиваційної регуляції поведінки особистості //Педагогіка і психологія.-1996.-№1.- С.10-18.
4. Павлютенков Е.М. Формирование мотивов выбора профессии / Под ред. Б.А.Федоришина. – К., 1980.-144 с.
5. Мицкан Б.М. Методичні аспекти діагностики спортивної схильності // Актуальні проблеми підготовки спеціалістів галузі фізичної культури і спорту .Тези доповідей. –Івано-Франківськ, 2000. – 78с.
6. Мильман В.Э.Внутренняя и внешняя мотивация учебной деятельности // Вопросы психологии.-1987.-№5.-С.129-138.

7. Маркова А.К., Матис Т.А., Орлов А.Б. Формирование мотивации учения.-М.: Просвещение, 1990.-192 с.
8. Козлова К.П., Скібенко Н.В., Лезкін Н.В. Формування професійних умінь у майбутніх вчителів фізичної культури // Конференція: Підготовка спеціалістів фізичної культури та спорту в Україні / Упорядники: В.І.Завацький та ін.-Луцьк, 1994.-С.99-100.